ASUPRA UNEI TRADUCERI DIN *BIBLIA* DE LA 1688

Alexandru GAFTON

Numeroase îndemnuri care apar în Cărţile de înţelepciune biblică, în învăţăturile lui Isus, precum şi în diferitele Epistole se referă la o chestiune centrală în oricare religie: concordanţa dintre realitatea profundă şi cea aparentă. Fie că este vorba despre gînduri, cuvinte ori fapte, toate sfaturile converg către a îndemna pe credincios spre curăţia gîndurilor şi evitarea cuvintelor ori faptelor duplicitare.

În *Ex*., 20, 17, porunca divină impune credinciosului să nu rîvnească la bunurile aproapelui. Nu se solicită cenzura ori stăpînirea unui gînd, ci curăţia deplină a gîndurilor, stare care decurge din edificarea unei concepţii despre viaţă, în concordanţă cu principiile trasate de Lege (cerinţa poate fi îndeplinită doar în urma unui exerciţiu intelectual prin care bunurile aproapelui sînt concepute ca atribute inalienabile ale acestuia, în concordanţă cu preceptele Legii). Prin conceperea realităţii în deplină concordanţă cu Legea – adică plantînd limite de neînlăturat, asumînd libertăţile Legii şi respingînd anarhiile (care se află doar în afara ei) – se ajunge la inexistenţa oricărei ispite.

În diferite alte locuri ale textului biblic, apar îndemnuri către stăpînirea de sine, dominarea diferitelor sentimente şi stări, a pornirilor instinctuale etc. De fiecare dată, îndemnul stopării unor astfel de impulsuri se referă la o acţiune în mai multe etape. În primul moment, este necesară înfrînarea de la manifestarea acelor stări (prin urmarea unui tipar de gîndire, lingvistic şi/sau comportamental), după care urmează un proces complex prin care fiinţa umană se edifică pe baza a diferite precepte, toate avînd în comun acelaşi element şi acelaşi prim obiectiv: obţinerea concordanţei dintre realitatea profundă a individului şi formele concrete de manifestare a acesteia, totul în conformitate cu Cuvîntul lui Dumnezeu, transmis prin Lege. Limpezimea sufletească, spirituală şi mentală generează acte în conformitate cu voinţa divină şi cu destinul pe care Divinitatea l-a trasat fiinţei umane.

Probabil că, alături de *Cartea înţelepciunii lui Isus Sirah*, din *Vechiul Testament*, scrierea neotestamentară care accentuează cel mai mult armonia dintre gînd, credinţă, cuvînt şi faptă este *Epistola lui Iacov*, care

BDD-V332 © 2011 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 17:02:34 UTC)

dezbate, sintetizează şi recomandă cu pasiune o serie de învăţături cristice (răbdarea, credinţa nestrămutată în Dumnezeu, stăpînirea de sine, echilibrul între cuvînt şi faptă, tratarea semenilor în mod egal, indiferent de statutul social ori de alte diferenţe neesenţiale din punctul de vedere al relaţiei omului cu divinitatea, eliminarea tuturor pornirilor ce nu vin de la Dumnezeu, înfrînarea limbii, limpezimea caracterului şi practicarea binefacerii).

Iacob observă pe rînd elementele de articulaţie, în măsură să distorsioneze relaţia gînd – credinţă – cuvînt – faptă.

Unul dintre acestea se află în echilibrul între credinţă şi fapte, în comunicarea reciprocă dintre acestea: „Ce folos, fraţii mei, dacă cineva zice că are credinţă, dar fapte nu are? Oare poate credinţa să-l mîntuiască?" (*Iac*., 2, 14), „Aşa şi credinţa: dacă nu are fapte, doar în ea însăşi e moartă" (*Iac*., 2, 17), „Şi după cum trupul fără suflet este mort, tot aşa şi credinţa fără fapte este moartă" (*Iac*., 2, 26).

Un altul stă în limbă, ţinînd de dualitatea darului vorbirii, motiv pentru care Iacob avertizează: „dar limba, nimeni dintre oameni n-o poate domoli (…). Cu ea îl binecuvîntăm pe Domnul şi Tatăl, cu ea îi blestemăm pe oamenii care sînt făcuţi după asemănarea lui Dumnezeu. Din aceeaşi gură ies binecuvîntarea şi blestemul. Fraţii mei, asta nu trebuie să fie aşa!" (*Iac*., 3, 8-10).

În plus, cuvîntul poate intra în discordanţă cu fapta: Aşa să vorbiţi şi aşa să faceţi, ca unii care va să fiţi judecaţi prin legea libertăţii" (*Iac*., 2, 12).

În fapt, îndemnurile lui Iacob sînt mult mai profunde decît par la prima vedere. Ele vizează fiecare nivel important (gînd, credinţă, cuvînt, faptă) şi încearcă să reconfigureze fiecare nivel, în deplină concordanţă cu voinţa lui Dumnezeu, să aducă limpezime şi curăţie atît în interiorul acestor niveluri, cît şi în cadrul întregului ansamblu, astfel încît, în final, ele însele, relaţiile dintre ele, precum şi întreagă fiinţa umană să fie asemenea unei coloane translucide, prin care învăţătura divină circulă nestingherită şi nepătată, de nimic obliterată. De aceea, la un moment dat, Iacob ajunge să exclame: „Aşadar, cel ce ştie să facă binele şi nu-l face, păcat îşi este sieşi" (*Iac*., 4, 17), întrucît nimic nu trebuie să ramînă ascuns.

Datorită caracterului sacrosanct al cuvîntului, însă, probabil că una dintre cele mai teribile greşeli ar fi rostirea unui jurămînt. După ce se enunţă în Biblie interdicţia luării în deşert a numelui lui Dumnezeu (*Ex*., 20, 7), chestiunea sacrosanctităţii cuvîntului apare tot mai des, fiind tratată în majoritatea cărţilor biblice[1]. Dacă în *Levitic* şi în *Numeri* încă mai este

[1] Pentru chestiunea caracterul sacrosanct şi demiurgic al cuvîntului, vezi şi Al. Gafton, *Numele în **Biblie***, în AUI, LI (2005), p. 165-179.

BDD-V332 © 2011 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 17:02:34 UTC)

acceptat jurământul (în special *Num*., 30, apoi *Dt*. 23, 22), prin cuvîntul lui Isus, în *Noul Testament* (*Mt*., 5, 33-37), acesta este total interzis.

„Aţi auzit că s-a spus celor de demult: «Să nu juri strîmb, ci jurămintele tale să le ţii înaintea Domnului». Eu, însă, va spun: «Să nu te juri nicicum: nici pe cer, fiindcă este tronul lui Dumnezeu, nici pe pămînt, fiindcă este aşternut al picioarelor lui, nici pe Ierusalim, fiindcă este cetate a Marelui Împărat, nici pe capul tău să nu te juri, fiindcă tu nu poţi să faci un singur fir de păr alb sau negru». Ci cuvîntul vostru să fie: Da, da; Nu, nu. Iar ce este mai mult decît atît, de la Cel Rău vine".

În contextul discursului său complex, Iacob reia această interdicţie, încadrînd-o armonios în rîndul şi în spiritul sfaturilor pe care le dă, şi în cel general al Epistolei: „Dar înainte de toate, fraţii mei, să nu vă juraţi, nici pe cer, nici pe pămînt, nici cu orice alt jurămînt; ci *Da-ul vostru să fie da şi Nu-ul vostru să fie nu,* ***ca să nu cădeţi sub judecată***" (Anania, *Iac*. 5, 12), exprimînd exact ideea concordanţei neştirbite dintre cuvînt şi faptă, a realizării întocmai a cuvîntului.

În Biblia lui Luther, respectiv în cea a regelui Iacob, textul este redat după cum urmează: „Vor allen Dingen aber, schwört nicht, weder bei dem Himmel noch bei der Erde noch mit einem andern Eid. Es sei aber euer Ja ein Ja und euer Nein ein Nein, damit ihr nicht dem Gericht verfallt", „But above all things, my brethren, swear not, neither by heaven, neither by the earth, neither by any other oath: but let your yea be yea; and your nay, nay; lest ye fall into condemnation"[2].

Segmentul apare redat întocmai şi în *Noul Testament* de la Bălgrad (1648): „Iară mainte de toate, fraţii miei, nu giurareţi nece pre cer, nece pre pămînt, nece cu alt giurămîntu, iară cuvîntul vostru fie aşia: «ei, ce nu e nu-i»[3], ca să nu cădeţi în giudecată", ceea ce corespunde atît cu textul latin, sursă a acestei traduceri româneşti: (…) *Sit autem sermo vester. Est, est: Non, non: ut non sub iudicio decidatis*, dar şi cu cel grecesc: (…)η✓τω δεῃ υῳμω~ν τοῃ ναιῃ ναιῃ, καιῃ τοῃ ου✓ ου✓, ι῎να μηῃ υῳποῃ κριᾳσιν πεᾳσητε.

Faţă de acestea, *Biblia* de la 1688 prezintă lucrurile diferit: „Şi mai nainte de toate, fraţii miei, nu vă juraţi nice pre ceriu, nice pre pămînt, nice pre alt orice jurămînt. Ce fie voao: «Aşa!», aşa şi «Nu!», nu, ca nu în făţărnicie să cădeţi!" (BB). S-ar putea crede că atît traducerea pe care o dă segmentului final NTB, cît şi cea dată în BB pot fi acceptate (cine jură

[2] Cf. *The New English Bible*, Oxford & Cambridge University Press, 1961: „Above all things, my brothers, do not use oaths, whether 'by heaven' or 'by earth' or by anything else. When you say yes or no, let it plain 'Yes' or 'No', for fear that you expose yourselves to judgement".

[3] Credem că segmentarea indică o scăpare a editorilor NTB, deoarece ar fi trebuit să fie: „(...) cuvîntul vostru fie: «Aşia!», ei, ce nu e, nu-i", unde *ei* este o formă a afirmaţiei, ocurentă în vechile texte româneşti (vezi răspunsul Safirei, în CB, FA, 5, 8: „«Spune-mi, au spre atîta satul vîndut-aţi?» E ia zise: «Ee! Spre atîta»").

BDD-V332 © 2011 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 17:02:34 UTC)

strîmb, sau se întîmplă să nu îşi poată ţine cuvîntul, poate ajunge să fie judecat, după cum, în urma jurămîntului fals ori a promisiunii neîmplinite, poate fi socotit făţarnic), chiar dacă limitele s-ar largi foarte mult. Privind la cum se tradusese acest segment în versiunile secolului al XVI-lea, alături de uniformitate, putem constata aceeaşi soluţie precum în BB: „fraţii miei, nu jurareţi-vă, nice cu ceriul, nice cu pămîntul, nice cu altul cu carevare jurămîntu. Ce fie voao: ce iaste, iaste şi ce nu e, nu e, dereptu *se nu întru făţărie cădeţi*" (CB), „fraţii miei, nu vă giurareţi, nece cu ceriul, nece cu [pă]mîntul, nece cu altul oarecarele giurămîntu. Ce fie, amu, voao: cia ce iaste, ee şi ceaia ce nu e, nu, *se nu în făţărie cădeţi*" (CV), „fraţii miei, nu vă jurareţi nece pre ceriu, nece pre pămînt, nece cu alt fie ce blăstem. Fie voao: ce iaste, iaste, e ce nu e, nu, *de nu în făţărie să cădeţi*" (CP). Soluţia secolului al XVI-lea trebuie căutată în textul slavon, acesta fiind modelul celor trei versiuni româneşti. Analiza textului slavon ne arată că acestea (CB, CV şi CP) au urmat întocmai ceea ce apărea în sursa şi modelul lor: **да не бъ лицемѣрiе выпадаете**, sl. **лицемѣръ** avînd sensul 'υ҃ποκριτη~ѧ', 'simulator'. Dacă o astfel de situaţie este de înţeles pentru textele româneşti ale secolului al XVI-lea – întrucît acestea aveau ca unică sursă şi model textul slavon, orice apărea acolo fiind doar preluat, şi neexistînd posibilitatea verificării traducerii cu ajutorul vreunei versiuni de control –, ea stîrneşte curiozitatea cînd apare în BB.

Textul muntenesc al *Noului Testament* din BB nu s-a edificat prin contribuţia vreunui text românesc din secolul al XVI-lea, şi nici pe baza contribuţiei vreunui text slavon. El rezultă din revizia NTB, traducerea ardelenească fiind verificată şi adusă la principiile revizorilor munteni, cu ajutorul unei versiuni greceşti[4]. De aceea, putem crede că revizorii munteni – întocmai precum traducătorii slavi – fie nu au tratat cu atenţie secvenţa υ҃ποᲂ̀- 'sub, dedesubt' şi κριᲂ́σιѧ 'proces, judecată' (lit. 'sub judecată'), pe care au tratat-o ca şi cum ar fi fost gr. υ҃ποκριᲂ́σιѧ 'prefacere', fie chiar au urmat o versiune care să fi avut exact conţinutul tradus.

Dincolo de aceste constatări, apare o altă chestiune. Traducătorii români din secolul precedent nu aveau la dispoziţie decît textul slavon: dacă acesta conţinea o eroare, ori o opţiune care îndrepta traducerea pe o cale, lipsiţi de posibilitatea oricărui control, ei erau dinainte îndreptaţi către şi pe respectiva cale[5]. Lucrul acesta însă nu este valabil şi pentru revizorii BB. Ei nu traduceau un text, ci îl revizuiau. Asta înseamnă că ei aveau deja în faţă rezultatul unei traduceri în limba română. Totodată, ei făceau revizia

[4] Pentru chestiunea traducerii BB vezi cele două studii din finalul volumului al doilea al ediţiei *Biblia 1688*, Iaşi, 2002.

[5] Pentru chestiunile traducerii textului biblic, vezi Al. Gafton, După Luther, Iaşi, 2005, Idem, *Palia de la Orăştie* (1582), vol. II, *Studii*, p. 7-257, Idem, ***Biblia de la 1688***. *Aspecte ale traducerii*, în „Text şi discurs religios", 2/2010, p. 49-72.

BDD-V332 © 2011 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 17:02:34 UTC)

pe baza unui alt text (cel grecesc), deci aveau în faţă două soluţii asupra cărora puteau discerne. Manifestîndu-şi reticenţele faţă de textul ardelenesc (cum, de altfel, procedează frecvent, ştiind că acesta este construit pe baza, mai ales, a versiunii latine), revizorii munteni înclină frecvent să urmeze cu stricteţe textul grecesc. În general, versiunea revizuită a *Noului Testament* din BB este una care evită modalităţile de exprimare edificate pe baza *Vulgatei* (adoptate şi promovate fără oprelişte de către traducătorii NTB), căutînd pe cele proprii limbii greceşti, aşa cum apar în versiunea din această limbă a *Noului Testament*. Chiar astfel însă, mai apare o chestiune. În cazul pe care îl analizăm, nu mai este vorba doar despre o opţiune a unor revizori, ci despre o opţiune care indică faptul că ei ierarhizaseră sursele. Înţelegînd că revizia presupune şi posibilitatea de a respinge o soluţie dată, se înţelege şi că pasul următor şi firesc este de a căuta soluţia în textul pe baza căruia se execută revizia.

După cum ne arată ediţia Nestle-Aland a Noului Testament (la subsolul p. 597), unele ediţii prezintă în locul respectiv ειϑ υποκρισιν (sic!). Respingînd soluţia (corectă) a cărturarilor ardeleni şi îndreptîndu-se către textul grecesc, revizorii munteni arată şi că au folosit o ediţie grecească comună sau apropiată de cea utilizată în secolul anterior de către traducătorii slavi. Respingînd ceea ce apărea în textul ardelenesc, ei au socotit, probabil, că NTB „rafinase" forma, supunînd-o unei analize care nu trebuia făcută şi, pe baza faptului că ierarhizaseră sursele, au acordat o încredere mai mare celei greceşti pe care o foloseau. Ca urmare, au „refăcut" forma şi au tradus în consecinţă. Faptul a fost facilitat şi de aceea că rezultatul a fost o traducere care avea sens şi care putea fi lesne acceptată. Astfel de situaţii apar destul de frecvent şi ilustrează nu atît necesitatea unei foarte bune cunoaşteri a limbii din care se traduce (în fapt, nu aceasta a fost cauza alegerii), cît pe cea de a traduce cu ajutorul mai multor versiuni de control. Chiar astfel însă, este posibil ca textul prim, în esenţa sa, gîndul autorului, să ne rămînă necunoscute pe deplin, şi lipsite de limpezimea dorită.

BDD-V332 © 2011 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 17:02:34 UTC)